

Het Kerkgebouw der Gereformeerde Kerk, Baambrugge

Hoewel dit kerkgebouw niet van buitengewone architectonische beteekenis is, en niet van Middeleeuwschen, doch hoogstens negentiende eeuwschen oorsprong, is het toch onder de kerkgebouwen min of meer een curiosum. De plaats, waar het gelegen is, leent zich meer voor een retraite-oord dan voor een kerkgebouw, dat immers midden in de bewoonde wereld acte de présence behoort te geven, of althans in het middelpunt der kerkelijke gemeente moet liggen. Beide voorwaarden zijn onvervuld; de laatste zelfs in die mate, dat de ligging voor één vierde deel der kerkgangers gunstig, doch voor drie vierde deel ongunstig is. Als wij in dit artikel de mededeelingen doorgeven, die de schaarsche¹⁾ bronnen ons doen, zal daarmede vanzelf de ongewone ligging van deze kerk haar verklaring vinden.

De geschiedenis der kerk is verbonden aan den naam van Vrouwe Johanna Judith van IJsseldijke geb. Zeelt, in de mondelinge overlevering en waarschijnlijk sinds haar weduwschap Mevrouw Zeelt genoemd. Zij is in 1780 geboren en in 1864 op haar landgoed „Postwijck” overleden en in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven. Aan deze psychologisch merkwaardige figuur heeft Elise van Calcar een van haar werken gewijd;

¹⁾ Die zijn inderdaad schaarsch. In de „Handelingen v. d. Kerkeraad der Ned. Herv. Gem.” Baambrugge, vindt de plaatselijke „afscheiding” geen reflex van eenige beteekenis. Doordat het huwelijk van Mevr. Zeelt (zie het vervolg van het artikel) kinderloos is gebleven, en er geen afstammelingen zijn is haar familie-archief, dat c.q. niet zonder beteekenis zou zijn, vooral om haar betrekkingen met Groen van Prinsterer, onbereikbaar. De notulen der Afgescheiden Gemeente te Oud-Loosdrecht (zie vervolg) ontbreken tot 1870. Eenig licht verspreiden de „Correctioneele vonnissen” tusschen 1835 en 1840 (depôt Rijksarchief, Utrecht). Men zie voorts de werken over de Afscheiding van Rullmann, Van der Does, Keizer e.a.

zij heet daarin Mevrouw Baars. Zij is ook de „Mevrouw Karper” uit J. A. Wormser’s „Vurige Oven”.

Reeds in den Franschen tijd werden op huize „Postwijck” godsdienstige bijeenkomsten belegd. Wij kunnen het tijdstip, waarop dit begonnen is, zelfs tamelijk precies vaststellen. Dat zal allicht geweest na 1810, het jaar, waarin Koning Lodewijk Napoleon, die eenigen tijd op „Postwijck” verblijf heeft gehouden, uit ons land vertrok, en vóór 1813, het jaar waarin wij weer onafhankelijk werden. De godsdienstige opwaking, die onder den naam van „Réveil” bekend is, en die zich in het begin der vorige eeuw via de school van Bilderdijk aan ons land meedeelde, liet niet na, haar invloed op huize „Postwijck” merkbaar te doen gelden, en Bilderdijks vriend en beste leerling Mr. Is. Da Costa heeft dan ook hier herhaalde malen zijn bekende „Bijbellezingen” gehouden.

Even spontaan en duidelijk als op den „Réveil” reageert „Postwijck” op de kerkelijke beweging van 1834, die bekend is als de Afscheiding, en die als de consequentie van den „Réveil”¹⁾ kan worden beschouwd. „Postwijck” opent zijn deuren wijd voor degenen, die zich van ’t Hervormd Kerkgenootschap afscheiden omdat dit hun rechtzinnige opvattingen inzake leer en tucht niet bevredigt. In de haast monumentale gang, later in de aan de noordzijde gelegen zaal houden de Afscheidenen uit Baambrugge en de omliggende plaatsen als Abcoude, Vinkeveen, Nigtevecht, kerk. Uit processen-verbaal, die herhaaldelijk tegen deze „onwettige” vergaderingen werden opgemaakt blijkt, dat er des Zondags twee godsdienstoefeningen werden gehouden, die door ongeveer 70 volwassenen werden bijgewoond. Bekende figuren uit de Afscheiding als de predikanten Scholte en Brummelkamp zijn in deze bijeenkomsten opgetreden. Ondanks de toenemende tegenwerking der rechterlijke macht, die in 1848 zichzelf in averechtsche wetsinter-

1) Immers, de auctor intellectualis, Scholte, was leerling van Dacosta; hij kwam op de gedachte van afscheiding door zijn bekendheid met de stichting eener vrije kerk te Genève in 1828 door den réveil-man C. Malan.

Het woord „Réveil” wordt door de meeste schrijvers onzijdig genomen. O.a. met Prof. A. G. Honig (Chr. Encyclopaedie, art. A. Vinet) neem ik het — naar zijn oorspronkelijk geslacht — mannelijk. Er is evenveel reden om het vrouwelijk als om het onzijdig te nemen, omdat er evenzeer vrouwelijke als onzijdige Nederlandsche equivalenten voor bestaan.

pretatie overtrof door te dreigen met verbeurdverklaring van het landgoed, zijn deze bijeenkomsten ononderbroken voortgezet tot 1866, zij het ook dat de „kerk“-gangers in 1864 na den dood van Mevrouw Zeelt de vertrekken van „Postwijck“ hebben moeten verwisselen voor het (nu afgebroken) koets-huis.

Een gemeente met eigen ambtsdragers en met autonomie in de uitoefening der tucht was de Postwijcksche kring aanvankelijk niet. Men behoorde tot de kerk van Oud-Loosdrecht, en stond onder haar toezicht. Doop en Avondmaal werden te Oud-Loosdrecht bediend. Wel is er in 1840 een boekje verschenen, dat protesteert tegen de „onrechtmatige bejegeningen van het volk des Heeren“, geschreven door A. Zonne, „Gereformeed leeraar te Abcoude-Baambrug“, doch voor zoover bekend heeft deze predikant te Abcoude-Baambrugge niet zijn vaste bediening gehad, doch daar slechts tijdelijk, waarschijnlijk op Postwijck, een pied à terre gevonden.

Eerst op 9 Juli 1863 wordt de Baambrugsche kring geïnstitueerd tot een zelfstandige kerk, die den naam draagt: Christelijke Afscheiden Gereform. Gemeente, Baambrugge. De reden, waarom eerst thans, dus 27 jaar na de eerste kringvorming de gemeente wordt geïnstitueerd, ligt in het duister. Uiterlijke bloei kan de reden niet geweest zijn; op de vergadering ter institueering bedraagt het aantal stemgerechtigde manslidmaten..... 11. In de Bediening des Woords wordt nu voorzien door combinatie met de „moeder-kerk“, Oud-Loosdrecht; de twee gemeenten hebben nu tot 1866 samen één predikant in Ds. A. G. de Waal, die den eenen Zondag in O.-Loosdrecht, den anderen in Baambrugge preekt.

Als in 1865 deze gemeente de beschikking krijgt over een eigen kerkgebouw, en dat nog wel zonder de gebruikelijke schuldenlast, dan is dat — het behoeft nauwelijks gezegd, — niet de logische ontwikkeling van het leven der jonge en zwakke gemeente, maar zijn er andere krachten aan het werk. Op 1 October 1861 wordt een schenkingsacte gepasseerd, waarbij Mevrouw Zeelt „uit bijzondere toegenegenheid“ aan de Christelijke Afscheiden Gemeente, „welke te Baambrug is of zal gevestigd worden“ een stuk grond afstaat, „tot het stichten eener kerk, pastorij en school“. „Gouverner, c'est prévoir“. Eerst 23 jaar later zou Baambrugge zijn Christelijke

School krijgen. Mogelijk is ook deze vooruitziende blik de verklaring van het feit dat *dit* perceel grond ondanks zijn weinig gunstige ligging voor kerkbouw werd bestemd. Is het geweest, omdat de schenkster nu eenmaal geen gunstiger gelegen terreinen bezat? Of omdat het oog reeds profetisch in het nabijgelegen Abcoude een gemeente zag opkomen? Hoe het zij, de tijd zou komen, al zou hij slechts kort zijn, dat het verloren plekje met het eenzame kerkje, dat er op zou worden gebouwd een ideaal ontmoetingspunt zou zijn voor de Gereformeerden uit Abcoude met die van Baambrugge.

Als Mevrouw Zeelt op 22 Nov. 1864 sterft blijkt bij opening van het testament dat zij een som van f 6.000.— gelegateerd heeft, „ten einde te worden gebezigd tot het doen bouwen van een lokaal voor een kerk en school". In de kerkeraadnotulen van 14 Maart 1865 komt de zaak van den kerkbouw voor het eerst ter sprake. Den 22en Maart wordt vastgesteld, dat de kerk in October van dat jaar klaar moet zijn. Merkwaardigerwijs heerscht er omtrent het ontwerp, de aanbesteding, de uitvoering en de ingebruikneming van het kerkgebouw in de kerkeraadnotulen een diep stilzwijgen. Einde van het jaar 1865 opent evenwel een kerkgebouw zijn deuren, dat, gezien de geringe getalssterkte der gemeente, met zijn 200 zitplaatsen getuigt van een flinken aanpak en van voorzorg voor de toekomst.

Deze reconstructie der kerkbouw-geschiedenis, die voornamelijk berust op de notulen, schijnt weersproken te worden door den gedenksteen, die is ingemetseld in een zijmuur der kerk. Het opschrift daarvan luidt:

Ter nagedachtenis aan Vrouwe J. J. Zeelt

Hand. 9 : 36b

De eerste steen gelegd door T. Staal

18 $\frac{6}{10}$ 65.

Maar wat beteekent dat? Niet dat eerst op 6 October 1865 de eerste steen gelegd is. Dat kan zelfs niet wanneer wij aannemen dat de datum niet 6 October maar 10 Juni beteekent, want reeds 24 Augustus brengt men een beroep uit op een predikant wat men 1 November opnieuw doet. In beide ge-

vallen wordt uitteraard verondersteld, dat althans de pastorie klaar is. Aannemelijker is het dus, dat de datum die is van het aanbrenge van den gedenksteen ¹⁾).

Op de pastorie (de tegenwoordige consistorie) werd uit dankbare herinnering aan genoten gastvrijheid de naam „Postwijnck” aangebracht. Als in 1892 de tegenwoordige pastorie vóór de oude verrijst brengt men — niet zonder historischen zin — den ouden naam op de nieuwe pastorie over. De „kerk van Postwijnck” is er tot op dezen dag, mede als herinnering aan het leven van Vrouwe J. J. Zeelt, een leven, dat groot geweest is in het offer.

¹⁾ Uit de kerkeraadsnotulen d.d. 5 Jan. 1866 blijkt, dat de nieuwe predikant (Ds. W. J. Wijenberg) dan voor het eerst de vergadering presideert, en dus reeds eerder zijn intrede gedaan, en de pastorie betrokken heeft. In minder dan 3 (winter-)maanden zal men kerk en pastorie wel niet hebben kunnen bouwen.

„Postwijnck”, Baambrugge Utr.

H. M. MATTER, Theol. Drs.
